

ANITA STASZEWSKA-FURMANEK, TOMASZ BOLANOWSKI

Instytut Architektury i Urbanistyki

Wydział Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska

Politechniki Łódzkiej

**KROPKI, KROPKI, KROPKI...
POTRZEBNA CZY NIEPOTRZEBNA TRADYCJA
W KSZTAŁCENIU STUDENTÓW I ROKU
W INSTYTUCIE ARCHITEKTURY I URBANISTYKI PŁ?
Spostrzeżenia na okoliczność jubileuszu i nie tylko**

Opiniodawca: **dr hab. inż. arch. Anna Palej, prof. PK**

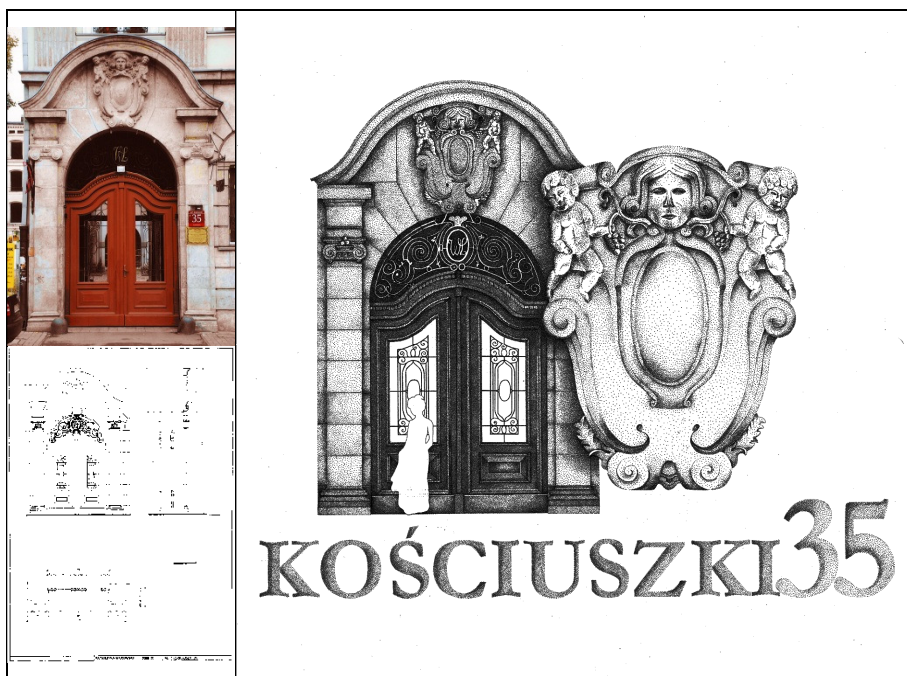
Pierwszy styk studenta I roku Instytutu Architektury i Urbanistyki PŁ z przygotowaniem do zawodu odbywa się w ramach przedmiotu wstęp do projektowania architektonicznego, prowadzonego przez Zakład Projektowania Zabudowy Mieszkaniowej i Usługowej. Jednym z kursowych zadań w ramach tego przedmiotu jest opracowanie zatytułowane wybrany detal architektoniczny.

Oprócz założonych celów dydaktycznych pozwala ono na zapis tych elementów architektury łódzkiej, których pokazanie ze względu na wartość, charakter i różnorodność, a niejednokrotnie zły stan techniczny jest celowe. Prace są prezentowane na wystawach organizowanych w Instytucie i poza nim. Jednocześnie opracowanie to tworzy tradycję kształcenia studentów I. roku IAIU PŁ.

Okazje jubileuszowe skłaniają do ważnych i mniej ważnych podsumowań, jednocześnie do zastanowienia się nad kontynuacją lub zmianami w programach nauczania. Przygotowanie studentów do roli przyszłych architektów w ramach kierunku *Architektura i urbanistyka PŁ*, w związku z różnorodnymi zmianami towarzyszącymi wykonywaniu zawodu, wymaga od prowadzących przedmioty projektowe zadawania sobie szeregu pytań, w tym, na ile wybrane tematy ćwiczeń odpowiadają współczesnym potrzebom i na ile przyczyniają się do wykształcenia trwałych wartości, stanowiących potencjał przyszłego architekta – twórcy, który

powinien odpowiedzialnie wykonywać swe powołanie i posiadać odpowiednie *ukwalifikowanie*¹.

Pierwszy styk studenta I roku IAIU z przygotowaniem do zawodu odbywa się w ramach przedmiotu *wstęp do projektowania architektonicznego*, prowadzonego przez Zakład Projektowania Zabudowy Mieszkaniowej i Usługowej. Jak tylko sięgnąć pamięcią, jednym z kursowych zadań w ramach tego przedmiotu jest opracowanie zatytułowane *wybrany detal architektoniczny*.

Rys. 1. Wybrany detal architektoniczny. Zdjęcie, inwentaryzacja, kompozycja

Autor: Katarzyna Makowska

Fig. 1. The chosen detail, photo, measurements, composition

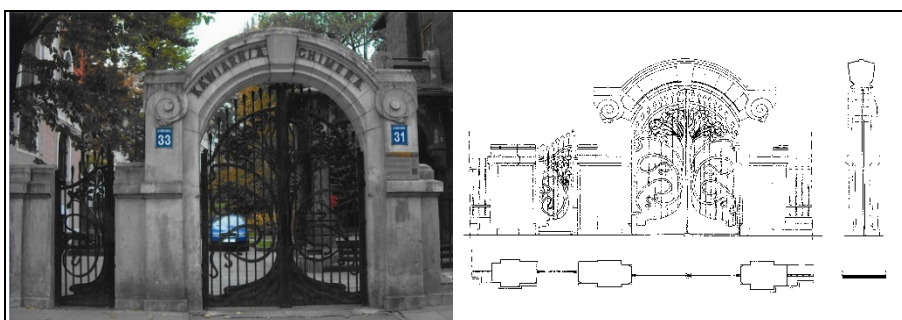
Author: Katarzyna Makowska

Temat ten, realizowany w ciągu całego semestru, jest prowadzony równolegle z innymi drobniejszymi tematami, przebiegającymi w systemie kilkutygodniowym. Te zmieniają się co rok albo co kilka lat, czasem powtarzają, a *wybrany detal architektoniczny* pozostaje stałym punktem pierwszego semestru studiów. Wobec rozwoju technik komputerowych przydatność tego ćwiczenia może wydawać się dyskusyjna z wielu powodów – powrotów do przeszłości: i w tematyce, i w technikach wykonania.

¹ Określenie to rozszerza K. Kucza-Kuczyński w: *Zawód architekt. O etyce zawodowej i moralności architektury*, Warszawa 2004, s. 21, za: R. Ingardenem, *Książeczka o człowieku*, Kraków 1973, s. 82.

Przez studentów ćwiczenie to nazywane – *bramą* albo też *kropkami*, niedoceniane na początku studiów, po latach jest wspomинane z nostalgią i zauważane jako przydatne w dalszych etapach edukacji. Jest ono bowiem jednym z ćwiczeń, w ramach którego studenci posługują się tradycyjnymi przyborami do kreślenia, a pierwsze z kolei w ramach studiów zadanie tak złożone, przede wszystkim pod względem organizacji pracy oraz doskonalenia wielu różnorodnych umiejętności potrzebnych później w pracy zawodowej.

Wśród obiektów, które stanowią zakres zainteresowań związanych z realizacją tego ćwiczenia, pozostają przez cały czas obiekty łódzkiej architektury XIX wieku, z przełomu wieków i początków XX wieku. Większość detali, będących tematem opracowań, pochodzi z budynków zlokalizowanych w rejonie centrum Łodzi, tj. przy ulicy Piotrkowskiej lub w jej bezpośrednim sąsiedztwie – najczęściej z ulic: Narutowicza, Zielonej, Traugutta, Rewolucji 1905, Więckowskiego. Niekiedy opracowania te są poświęcone łódzkim nekropoliom.

Rys. 2. Wybrany detal architektoniczny. Ul. Wólczańska 31/33

Zdjęcie, inwentaryzacja. Autorka: Anna Lisowska

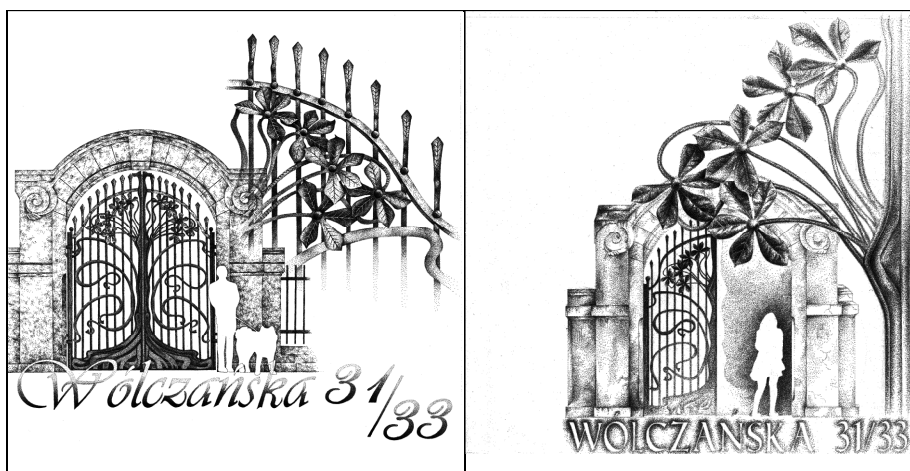
Fig. 2. The chosen detail, photo, measurements, composition

Author: Anna Lisowska

Zakres opracowania zamyka się w czterech następujących etapach:

- I. Wybór obiektu opracowania – detalu architektonicznego.
- II. Dokumentacja fotograficzna.
- III. Inwentaryzacja – pomiary, wykreślenie.
- IV. Kompozycja w układzie płaskim na planszy o wymiarach 50 x 50 cm, oparta na elementach będących treścią opracowania wcześniejszych etapów.

Etapy I-III z bogatą dokumentacją fotograficzną oraz pomiarami inwentaryzacyjnymi z natury – ze stanu istniejącego konkretnie wybranej bramy, okna, wykusa – stanowią w zasadzie tzw. fazę orientacyjną i są przygotowaniem informacji niezbędnych do rozpoczęcia pracy twórczej, którą charakteryzuje się etap ostatni (rys. 1, 2).

Rys. 3. Wybrany detal architektoniczny. Ul. Wólczńska 31/33

Autorki: Anna Lisowska, Katarzyna Trelińska

Fig. 3. The chosen detail of architecture

Author: Anna Lisowska, Katarzyna Trelińska

Praca rozpoczyna się indywidualną wizytą studenta w terenie, podczas której dokonuje on wyboru przynajmniej kilku godnych zainteresowania (jego zdaniem) obiektów przeznaczonych do opracowania. Ta pozornie prosta czynność uwrażliwia studenta na otaczający go świat architektury. Niejednokrotnie jest zauważalne zdumienie odkrytymi detalami, ich pięknem oraz faktem, że zazwyczaj były mijane obojętnie. Na zajęciach, spośród wielu, wybrany zostaje jeden detal, taki, który według studenta, a zarazem prowadzącego, jest nie tylko ciekawy ze względu na formę, wartość, cechy charakterystyczne itd., ale taki, przy którym możliwości realizacyjne, tj. warsztat i inwencja twórcza studenta, zostaną najpełniej wykorzystane.

Jako temat ćwiczenia celowo zostały wybrane: brama, furtka, wrota, portal i elementy elewacji związane ze strefą wejściową, stanowiące pewną logiczną całość kompozycyjną elewacji, jako te elementy architektury, które są łatwo dostrzegalne, a zarazem możliwe do szczegółowej analizy bez stosowania skomplikowanych technik inwentaryzacyjnych – przede wszystkim ze względu na swoją lokalizację. Stąd też w ramach tej tematyki pojawiają się bramy przejazdowe i wejścia do budynków, kamienic, rezydencji – willi i pałaców, zespoły wejściowe (bramy i furty) ogrodzeń założeń fabrykanckich. Tematem bywały także okna i wykusze – tematy piękne i atrakcyjne, lecz trudne do wstępnej analizy ze względu na położenie.

Przygotowanie dokumentacji fotograficznej i wykonanie pomiarów z natury wymusza zwykle kilka wizyt na miejscu i dokonywanie uzupełnień w związku z ujawniającymi się podczas pracy brakami informacji. Tworzenie rzutów, widoków, przekrojów na podstawie pomiarów i zdjęć wymaga od studenta uruchomienia pracy analitycznej, opartej na wnikliwej obserwacji rzeczywistości oraz umiejętności odczytywania skali i proporcji poszczególnych elementów. Jest to

zarazem bardzo przyjazne zapoznanie studenta z atmosferą projektu architektonicznego, wprowadzenie w świat zasad obowiązujących w sporządzaniu rysunków dla przedstawienia rzeczywistości wybranego przedmiotu. Podczas pracy nad zadaniami inwentaryzacyjnymi większość ze studentów oswaja się dopiero z terminologią właściwą architekturze. Poszczególne elementy bramy, portalu, ogrodzenia, zwieńczenia zostają nazywane i rozpoznawane.

Rys. 4. Wybrany detal architektoniczny. Ul. Wólczańska 31/33

Autorka: Wiktoria Leszczyńska

Fig. 4. The chosen detail of architecture. Author: Wiktoria Leszczyńska

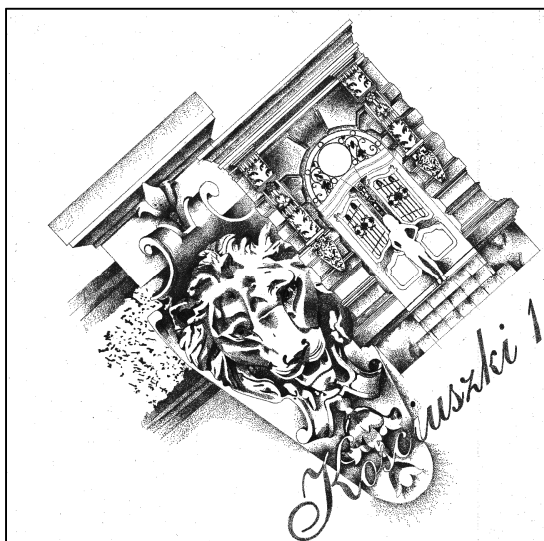
W miarę postępowania pracy zauważa się postępujące rozwijanie spostrzegawczości wzrokowej – dostrzeganie szczegółów niełatwych do wyodrębnienia na pierwszy rzut oka. Uświadomienie wielostopniowości poznania, stopniowego przybliżania się do przedmiotu, poznawanie z oddalenia i bliskości – *remotio et approximatio*² jest tu kluczowe w procesie odtwórczym pierwszych etapów oraz twórczym fazy ostatniej.

Etap II i III w istocie ma prowadzić do *skupionego oglądania* po to, by odtworzony w rysunkach inwentaryzacyjnych przedmiot – tu brama, furka, wykusz stał się potem, w połączeniu z emocjami, przedmiotem na swój sposób na nowo odnalezionym.

Rzetelność pomiarów i właściwe wnioski uzyskane w wyniku dokładnej analizy budowy i proporcji stanowią podstawę rozpoczęcia ostatniej fazy, której końcowym efektem jest wykonana przez studenta kompozycja w układzie płaskim na formacie papieru o wymiarach 50 x 50 cm, techniką – tusz czarny lub kolorowy. Często do

² Zasada, której znaczenie podkreślał w psychologii widzenia Witelon, por.: U. Eco, *Sztuka i piękno w Średniowieczu*, Znak, Kraków 2006, s. 116.

podkreślenia faktury lub koloru jako techniki uzupełniające są używane: ołówek, gwasze, akwarela.

Rys. 5. Wybrany detal architektoniczny. Autorka: Anna Lisowska

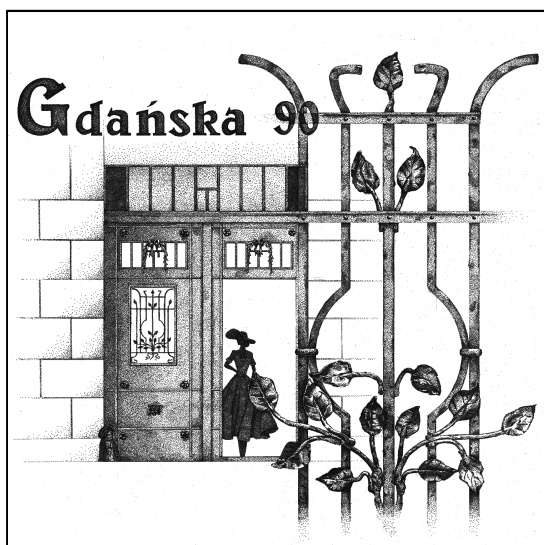
Fig. 5. The chosen detail of architecture. Author: Anna Lisowska

W obrębie kompozycji będącej owocem IV etapu, oprócz głównego przedmiotu są stosowane przez studentów różne elementy związane z jego najbliższym otoczeniem np. fragment elewacji parteru kamienicy, ogrodzenie ze strefą wejściową i przesłem powtarzalnym, tworzącym pewne rytmy i mającym wpływ na właściwe odczytanie np. bramy wjazdowej. Przy pokazywaniu tych elementów chodzi o skalę i proporcje oraz zasady rządzące budową różnych elementów wchodzących w skład jednej całości. Dla uchwycenia skali przedmiotu pojawia się zarys postaci ludzkiej.

Kontekst jest jednak mocno ograniczony. W istocie przedmiot – brama, okno, wykusz pozostaje wyizolowany z szerszego kontekstu obiektu, pierzei, placu, miasta. Przedmiot poznany i pomierzony, w kompozycji osadzony zostaje w nowym otoczeniu uformowanym przez autora. Student, który ma do dyspozycji kilka składowych kompozycji: wybrany detal, liternictwo-adres, ewentualne przekroje, buduje nowe otoczenie.

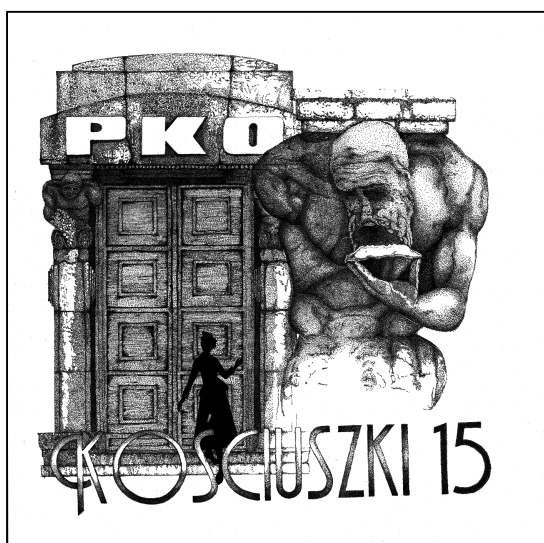
Kompozycja, która ma stanowić harmonijną całość, powstaje w wyniku wyboru, modyfikacji i doskonalenia jednej spośród kilku wariantowych propozycji. Ważne jest uświadomienie przyszłym architektom, że poszukiwanie najlepszego rozwiązania polegające na budowaniu rozwiązań wariantowych, ich przedyskutowanie oraz dokonywaniu wyborów, stanowi istotny etap pracy twórczej.

W uzyskiwaniu ciekawych efektów końcowych najbardziej sprawdza się zastosowanie techniki rozwijającej możliwości twórcze AMW (alternatywy, możliwości, wybory), którą studenci mogą wykorzystywać także w ramach rozwiązywania innych zadań projektowych.

Rys. 6. Wybrany detal architektoniczny. Autor: Anna Dukat

Fig. 6. The architectural detail. Author: Anna Dukat

Rys. 7. Wybrany detal architektoniczny. Autorka: Katarzyna Kosiorek

Fig. 7. The chosen detail of architecture. Author: Katarzyna Kosiorek

Poszukiwania twórcze dotyczą nie tylko samego układu kompozycyjnego. Istotne jest znalezienie właściwej techniki, czy kilku technik – środków i metody do najlepszego przedstawienia swojego obiektu. Dla jednych studentów okazuje się to łatwiejsze, dla innych trudniejsze i bardziej żmudne od fazy przygotowawczej. Ze względu na istnienie wielu alternatywnych rozwiązań, ważnym problemem

jest też kształtowanie umiejętności podejmowania decyzji. Proces powstawania projektu kompozycji i doboru właściwej techniki, dla przedstawienia różnorodnych faktur, będąc sekwencją problemów i dylematów, spełnia ważną rolę w ćwiczeniu sztuki decydowania.

Występujące różne faktury takich materiałów, jak tynk, szkło, drewno, stal czy żelazo, pojawiające się w portalach, przeszkleniach, kratkach, zwieńczeniach, ścianach itd., wymagają często wykonania kilku prób nie tylko dla danej faktury, ale również kilku prób wzajemnego ich zestawienia tak, aby tworzyły spójną całość. W nowym kontekście, utworzonym przez różnych studentów, ta sama brama nabiera nowych odniesień, wynikających z odmiennych kompozycji i obrazu przedmiotu podanego przez autora. Przedmiot rzeczywisty, który stanowił wzór, zostaje różnie zinterpretowany za pomocą wybranej techniki, w której owe kropki z ich natężeniem grają istotną rolę.

Rys. 8. Wybrany detal architektoniczny. Autor: Marzena Major
Fig. 8. The chosen detail of architecture. Author: Marzena Major

W realizacji ćwiczenia, najpierw przy wykonywaniu kompletu rysunków do inwentaryzacji, potem przy poszukiwaniu rozwiązań wariantowych, a później w skutecznym doskonaleniu wybranej i modyfikowanej propozycji, są potrzebne cierpliwość, wytrzymałość psychiczna i fizyczna, tak ważne dla pracy przyszłego architekta. Aktualne przez lata, mimo zmieniających się uwarunkowań zewnętrznych, pozostaje bowiem spostrzeżenie F.L. Wrighta, że oprócz serca architekt *musi mieć zdrowie, musi mieć siłę – siłę charakteru przede wszystkim, siłę rozumu, siłę mięśni*.³

³ fragm. rozmowy F.L. Wrighta, z uczniami w Taliesinie zamieszczony w: Peter Blake, Frank Lloyd Wright-architektura i przestrzeń. Wydawnictwo Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1990, s. 159.

Warunkiem uzyskania interesującego rezultatu końcowego pracy jest, oprócz rzetelności pomiarów, umiejętność plastycznego przetworzenia istniejącej rzeczywistości wzbogaconej przez indywidualny sposób patrzenia, własną wrażliwość estetyczną i indywidualny warsztat – technikę. W efekcie prace stanowią pewien zapis aktywności odtwórczej i twórczej.

Wreszcie jednym z celów dydaktycznych jest uświadomienie studentowi potrzeby konfrontowania uzyskanych wyników z zamierzonym celem, konieczności weryfikacji proponowanych rozwiązań i projektów z etapem końcowym.

Mimo że poszczególne obiekty, detale są opracowywane kilkakrotnie na przestrzeni lat, a czasem nawet w ciągu tego samego semestru w obrębie jednej grupy studentów, każda z prac jest inna i ma indywidualny, niepowtarzalny charakter. Poszczególne prace ujawniają cechy charakterystyczne właściwości osobowościowych poszczególnych osób realizujących zadanie, tj. m.in. niezależność, wrażliwość, otwartość, dociekliwość, odwagę, odpowiedzialność, samoorganizację, refleksyjność. Są bardzo różnorodne: jedne pełne niejednoznacznych konturów – jakby przesłonięte arkuszem lekko przezierną kalki, inne zdecydowane – pełne kontrastów światła i cieni, jedne oscylujące między szkicem a dokładnością, inne pełne precyzji. W wielu pracach autor objawia się jako *inżynier szczegółu*, w innych jako *inżynier całości*, w niektórych udaje się odnaleźć celujące połączenie tych umiejętności.

Rys. 9. Wybrany detal architektoniczny. Autorka: Anna Lewińska

Fig. 9. The chosen detail of architecture. Author: Anna Lewińska

Najlepszymi przykładami niech będą tu prace przedstawiające w odmienny sposób ten sam obiekt: ogrodzenie (wjazd, wejście) willi L. Kindermanna przy ul. Wólczańskiej 31/33 wzniesionej wg proj. G. Landau-Gutentregera w 1903 r.

(rys. 2-4). Warto też zwrócić uwagę na ciekawe ujęcia tematów związanych z innymi obiektami znanymi prawie wszystkim łodzianom (rys. 5-10).

Uzasadnienie wartości ćwiczenia dla procesów projektowania na pierwszy rzut oka wydaje się wątpliwe, ale kolejne etapy: patrzeć, zauważać, pytać, badać, tworzyć, wariantować, porównywać, wybierać, decydować, doskonalić, sprawdzać, krytykować – to wszystko, jak znalazł, przydaje się w pracy projektowej.

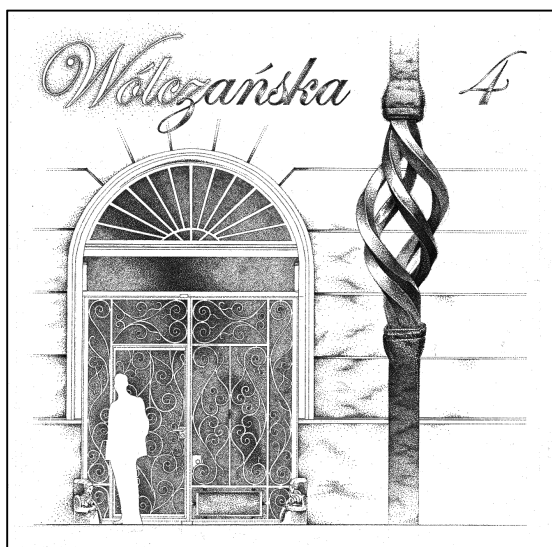
Rys. 10. Wybrany detal architektoniczny. Autorka: Monika Staniak

Fig. 10. The chosen detail of architecture. Author: Monika Staniak

Przy wszystkich celach dydaktycznych trzeba również zauważyć, że ćwiczenie *wybrany detal architektoniczny*, będąc jednym z elementów kształcenia studentów architektury w ciągu I semestru, pozwala na zarejestrowanie tych detali architektury łódzkiej, które do tej pory nie zostały zinwentaryzowane, a których pokazanie ze względu na ich wartość, charakter i różnorodność, a niejednokrotnie zły stan techniczny jest celowe. Pozwala także na pokazanie różnorodności stylów i form występujących w ramach starej architektury naszego miasta, tym bardziej wartościowe, że wzbogacone o indywidualne widzenie, możliwości twórcze i wykonawcze.

Dorobek, będący wynikiem tego ćwiczenia, był już prezentowany niejednokrotnie na wystawach wewnętrznych, jak i poza Instytutem. Na pewno będzie wykorzystany w wystawach organizowanych w przyszłości. Najlepsze spośród prac studenckich wykonywane w ramach „kropek” wypełniały półki zespołowego archiwum, ale stosowana od kilku lat archiwizacja elektroniczna pozwala na zachowanie wszystkich opracowań, które stanowią znakomity materiał do tworzenia katalogu. Przeglądając kolejne jego karty, można rozpoznawać przedmioty odtworzone – na załączonych zdjęciach i rysunkach inwentaryzacyjnych oraz te stworzone

na nowo – na nowo, bo w kontekście wymyślonym, czasem opartym na mocnym cokole, czasem zaczepionym tylko na fragmencie ulotnego motywu roślinnego, wyjętego z kraty okna lub bramy. Te same bramy w poszczególnych autorskich ujęciach tworzą ciągle inną nową opowieść.

Rys. 11. Wybrany detal architektoniczny. Autorka: Katarzyna Bajas
Fig. 11. The chosen detail of architecture. Author: Katarzyna Bajas

Miejmy nadzieję, że prace te pozwolą na zatrzymanie atmosfery miasta nie tylko na papierze, ale wpłyną na inne postrzeganie miejsc, które mijamy codziennie, a których nie dostrzegamy.

Podsumowując, krótkie spostrzeżenia: temat *wybrany detal architektoniczny* nazywany *kropkami* stanowi nie tylko zapis elementów dziedzictwa miasta, ale jednocześnie tworzy tradycję Instytutu Architektury i Urbanistyki PŁ, pokazuje, że kontakt z minionym czasem staje się osobliwym zaczynem, drożdżami, powodującymi szybsze wzrastanie, o czym często przypominał prof. Wiktor Zin, szkicując detale architektury czasów przeszłych.

Literatura

- [1] **Blake P.:** Frank Lloyd Wright-architektura i przestrzeń. Wydawnictwo Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1990.
- [2] **Eco U.:** Sztuka i piękno w Średniowieczu. Znak, Kraków 2006.
- [3] **Kucza-Kuczyński K.:** Zawód architekt. O etyce zawodowej i moralności architektury, Warszawa 2004.

**POINTS, POINTS, POINTS...
NECESSARY OR UNNECESSARY
TRADITION IN EDUCATION
OF ARCHITECTURE STUDENTS AT I.A.&U.?
Less important considerations by reason of the jubilee**

Summary

The one of several exercises, which is important in exercise profession an architect concerns architectural details of Lodz (period XIX and XIX/XX century). The exercise is composed of several parts: photos, measurements, drawings and plans of chosen detail and composition of chosen elements of detail. Every composition, which is created, forms different image and story about chosen detail in unreal context.

Beside its didactic function, this exercise contributes to fix unknown or forgotten details of Lodz architecture on paper. It forms the tradition in education of students during first year of study in our Institute.